

Գյուղատնտեսության
Բազմազանության Պահպանումն ու
Օգտագործումը

Ցանկ

Գյուղատնտեսական կենսաբազմազանության կարևորությունը սննդամթերքի անվտանգության համար ..	2
Ագրոկենսաբազմազանության պահպանումը ազգային և միջազգային մակարդակներում	2
Ագրոկենսաբազմազանության պահպանման ռազմավարությունը	3
In situ մեթոդներ	3
Գլոբալ կենսաբազմազանության պահպանություն	4
Ազգային կենսաբազմազանության պահպանություն	5
Մշակաբույսերի in situ և on-farm պահպանման տարբերակներ	5
Տարբերակ 1 - ֆլորիստիկական կամ մոնոգրաֆիկ մոտեցում	5
Տարբերակ 2 - Տեղական, ազգային, տարածաշրջանային կամ գլոբալ աշխարհագրական մասշտաբներ	5
Տարբերակ 3 - Կենտրոնացված կամ մասնակի պահպանում	6
Տարբերակ 4 - In situ կամ ex situ պահպանում	6
Տարբերակ 5 – Պահպանում կամ օգտագործմանն ուղիված պահպանում ..	7
Ագրոկենսաբազմազանության պահպանման և օգտագործման քաղաքականություններ	7

շարունակական պահպանման և
օժանդակության հետ:

Ուստի հրատապ անհրաժեշտություն է
անդրադառնալ մշակաբույսերի և նրանց
վայրի տեսակների շարունակական
պահպանմանն ու կոնսերվացմանը գլոբալ,
տարածաշրջանային, ազգային և
տեղական մակարդակներում, և
բարձրացնել արտադրողականությունը և
պարենային անվտանգությունը,
հատկապես զարգացող երկրների առավել
խոցելի ֆերմաների և գյուղական
համայնքների համար:

Ագրոկենսաբազմազանության պահպանման ռազմավարությունը

In situ մեթոդներ

In situ պահպանությունը
էկոհամակարգերի ու բնական միջավայրի
և տեսակների կենսունակ
պոպուլացիաների՝ իրենց բնական
միջավայրում պահպանությունն ու
վերականգնումն է, իսկ ընտելացված կամ

կուլտիվացված տեսակների դեպքում՝ այն
միջավայրում որտեղ դրանք զարգացրել
են իրենց տարբերակիչ հատկանիշները:
Տեղային պահպանությունը ներառում է
տեղակայումը, ծագումը, կառավարումն ու
մոնիթորինգը, որպես թիրախ ընդունելով
այն տեղակայումը որտեղ դրանք
հայտնաբերվել են:

Գենետիկ պահուստը ներառում է
մշակաբույսերի պահպանումը իրենց բնիկ
տարածքներում:

Այն կարող է սահմանվել որպես
«սահմանված տարածքներում բնական
վայրի պոպուլացիաների գենետիկ
բազմազանության տեղակայումը,
կառավարումն ու մոնիթորինգը, որոնք
նշանակված են որպես ակտիվ, երկարատև
պահպանության համար»:

Գործնականում, դա ներառում է գենետիկ
բազմազանության տեղակայումը,
կառավարումն ու մոնիթորինգը որոշակի
վայրի համար:

Տեղն ակտիվորեն հսկվում է, նույնիսկ եթե
դա ներառում է միայն թիրախային
արժեքային մոնիթորինգ, և
պահպանությունը երկարատև է, քանի որ
յուրահատուկ ռեսուրսները պետք է
ներդրումներ ստանան գենետիկ ռեզերվ
հաստատելու համար:

Այս տեխնիկան առավել
նպատակահարմար է մշակաբույսերի
զգալի մասի համար, անկախ նրանից թե
դրանք ունեն դասական թե ոչ դասական
սերմեր:

- On-farm պահպանումը ներառում է
մշակաբույսերի ավանդական
հողագործական մեթոդներով
պահպանումը, ինչը օգտագործվել է
ֆերմերների կողմից
հազարամյակներ շարունակ:
Յուրաքանչյուր սեզոն ֆերմերները
պահպանում են հավաքված սերմի
համամասնությունը, հաջորդ
տարվա ցանքի համար: Այսպիսով,
մշակաբույսերը հարմարեցվում են
տեղական շրջակա միջավայրին:

- Տեղական այգիներում պահպանումը ներառում է մշակաբույսերի փոքր քանակություններով աճեցում հիմնականում տնական պայմաններում օգտագործման համար: Այս մեթոդը սովորաբար ուղղված է բանջարեղենին, դեղաբույսերին և համեմունքներին (օրինակ, լոլիկ, պղպեղ, կումարին, անանուխ, ուրց, մաղադանոս, և այլն): Պտղատու այգիները, կարող են լինել արժեքավոր աղբյուր պտղատու ծառերի, թփերի պլանտների, դեղաբույսերի գենետիկական բազմազանության համար:
- Ex situ պահպանման մեթոդը բաղադրիչների կենսաբանական բազմազանության պահպանությունն է, իրենց բնական միջավայրից դուրս: Մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների սերմերը կարող են պահվել գենետիկական բանկերում:

Գլոբալ կենսաբազմազանության պահպանություն

Գլոբալ մոտեցումը նպատակաուղղված է մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների բազմազանության համակարգված պահպանմանը, որպես համաշխարհային պարենային անվտանգության պահպանման միջոց: Գլոբալ մոտեցման պահանջը հատկապես կարևոր է, քանի որ մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների բազմազանությունը, ինչպես բույսերի բազմազանությունը ընդհանուր առմամբ, տարածված չէ երկրի երեսին, այլ կենտրոնացված է մշակաբույսերի բազմազանության բուսաբանական այգիներում, և պատասխանում է

աննդամթերքի անվտանգության պահանջներին:

Մոնոգրաֆիկ մոտեցումը գլոբալ մակարդակով, ընդգրկում է՝

- Յուրաքանչյուր մշակաբույսի տեսակի օգտագործման վերանայումը, և նրա սոցիալ-տնտեսական նշանակությունը:
- Տաքսոնոմիկ հարցերի քննարկումը, մշակաբույսերի գենոֆոնդում տաքսոնների ցուցակագրումը:
- Մշակաբույսերի և դրանց վայրի ազգակիցների բաշխման վերաբերյալ նշումներ, ագրոկենսաբազմազանության տեղադրման կենտրոնը(ները):
- Վայրի ազգակիցների միջոցով մշակաբույսերի բազմազան մեթոդների վերանայումը:
- Ամենաբարձր առաջնահերթ տաքսոնների հաստատումը և անհապաղ ցուցակագրումը մշակաբույսերի վայրի ազգակիցների գենետիկական պահպանման ցուցակում:
- Առաջադրված պահպանման միջոցառումները և հետագա ուսումնասիրությունների պահանջները:

Ազգային կենսաբազմազանության պահպանություն

Առաջին քայլը մշակաբույսերի գույքագրումն է, ելնելով գոյություն ունեցող բուսաբանական տվյալներից: Երբ համապատասխան տաքսոնները հաստատվում և համախմբվում են, ձեռնարկվում է առաջնահերթ քայլեր, քանի որ մի շարք տաքսոններ սովորաբար գերազանցում են նրանց, որոնք կարելի է իրատեսորեն պահպանել, օգտագործելով առկա ռեսուրսները:

Հաջորդը, առկա ելակետային տաքսոնոմիկ, էկոաշխարհագրական, գենետիկական տվյալներն են հավաքագրվում, առաջնային տաքսոնների համար: Մասնավորապես մշակաբույսերի աճի վերաբերյալ ներկայիս գիտելիքները պետք է նմանապես համապատասխանորեն հավաքագրվեն: Մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների պահպանության ազգային ստրատեգիան, անհատականորեն մշակված յուրաքանչյուր երկրի համար, նպատակաուղղված է վերջիններիս մաքսիմալ պահպանմանը, մինչև ժամանակ խթանելով դրա օգտագործումը: Իսկ միկրո պահպանումը, իրականացվում է անհատական պահպանման ոլորտներում՝ գենային բանկերում, կառավարչական և ֆերմերային համայնքներում:

Մշակաբույսերի in situ և on-farm պահպանման տարբերակներ

Տարբերակ 1 - ֆլորիստիկական կամ մոնոգրաֆիկ մոտեցում

Ֆլորիստիկ մոտեցումը նշանակում է, որ մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների բազմազանության պահպանման համար մշակվել է ստրատեգիա, որն իրականացվում է

որոշակի աշխարհագրական տարածքներում, ինչպիսին են պահպանվող տարածքների ադմինիստրատիվ հատվածները, կամ հենց ողջ տարածքները, մի ամբողջ շրջան, նույնիսկ ողջ աշխարհը:

Մոնոգրաֆիկ մոտեցումը, մյուս կողմից, սահմանափակված է որոշակի մշակաբույսերի գենոֆոնդով, սակայն, ինչպես ֆլորիստիկ մոտեցումը, այն կարող է իրականացվել աշխարհագրական մասշտաբներով:

Չնայած նրան, որ երկու մոտեցումները կարող են իրականացվել ցանկացած աշխարհագրական մասշտաբներով, այնուամենայնիվ ֆլորիստիկ մոտեցումն ավելի բնութագրական է ազգային մասշտաբով, իսկ մոնոգրաֆիկ մոտեցումը՝ գլոբալ մակարդակով, քանի որ այն ներառում է մշակաբույսերի գենոֆոնդի պահպանման ստրատեգիան:

Երկու մոտեցումներն էլ ի վերջո եզրափակվում են մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների բազմազանության շարունակական պահպանմամբ, in situ և on-farm պահպանման տարածքներում:

Տարբերակ 2 - Տեղական, ազգային, տարածաշրջանային կամ գլոբալ աշխարհագրական մասշտաբներ

Այս բոլոր ռազմավարությունները պետք է իդեալապես լրացնեն միմյանց, կախված աշխարհագրական միավորներից, չնայած որ անհատական աշխարհագրական տարածքները, պետք է նաև թելադրվեն ելնելով տեղային պահպանման կանոններից:

Կա անհրաժեշտություն զարգացնել բնապահպանական ռազմավարություններ, աշխարհագրական մակարդակով ռազմավարությունը չի երևում մեկուսացման մեջ, սակայն նպաստում է մյուս մակարդակների բարելավմանը:

Օրինակ, երկրի ազգային Մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների

բազմազանության պահպանության ռազմավարությունը պետք կապել տեղական, տարածաշրջանային և ի վերջո գլոբալ ռազմավարությանը, ինչպիսին են օրինակ ազգային *on-farm* պահպանման մեթոդները, որը դառնում է խմբավորված համացանցի մի մաս ազգային մակարդակով, սակայն վերահսկվում է ազգային մակարդակով:

Տարբերակ 3 - Կենտրոնացված կամ մասնակի պահպանում

Դժվար է ճշգրտորեն դասակարգել տեղական համայնքների և ֆերմերների ներդրումը գլոբալ պարենային անվտանգությանն ուղղված պահպանման համակարգում: Կարևոր է իմանալ, որ *on-farm* կամ գենետիկական ռեզերվի պահպանությունն անհնար է առանց տեղական համայնքի կամ ֆերմերի հաստատման:

Նպատակային գլոբալ պահպանությունը ներառում է <<վերևից ներքև>> մոտեցում, սակայն տեղական համայնքները դեռ հազարամյակներ շահարկում են շահագործելը, հետևաբար ոչ պակաս կարևոր է իրականացնել << ներքևից-վերև>> մոտեցումը:

Հետևաբար, ինչպես մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների բազմազանության պահպանության տեղական, ազգային, տարածաշրջանային և գլոբալ ծավալների փոխազդման ապահովումն է կարևոր, այնպես էլ կարևոր է կենտրոնացված և մասնակի մոտեցումներով պահպանությունն ու փոխազդեցությունը:

Տարբերակ 4 - In situ կամ ex situ պահպանում

In situ և ex situ պահպանումը պահպանություն չպետք է դիտարկել որպես այլընտրանքային մեթոդներ, այլ

պետք է համատեղվի և դիտարկվի որպես ընդհանուր մեթոդ: Այս ամբողջական մոտեցումը պահանջում է ուսումնասիրել պահպանվող մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների բնութագրերը, որոնք օգնում են հաստատել գենետիկ բազմազանության պահպանման առավել հարմար տարբերակը: Պահպանման ստրատեգիայի ձևակերպումը պետք է ուղղված լինի ոչ միայն գենետիկական, այլ նաև գործնական և քաղաքական հարցերին:

- Որո՞նք են տեսակների պահեստավորման բնութագրերը:
- Ի՞նչ մենք գիտենք տեսակների բազմազան համակարգի մասին:
- Արդյո՞ք մենք ուզում ենք պահել սաղմը կարճ, միջին կամ

երկարաժամկետ հեռանկարում:

- Որտե՞ղ է սաղմը գտնվում, և ինչքանո՞վ է այն հասանելի:
- Կա՞ն արդյոք իրավական նորմեր, վերջիններիս հասանելիության հարցում:
- Ինչքանո՞վ է լավ գենետիկական բանկի ենթակառուցվածքը:
- Ի՞նչ պաշար է անհրաժեշտ/ ցանկալի:
- Ինչպե՞ս ռեսուրսը լավագույնս շահագործել:

Պատասխանելով այս հարցերին կարելի է պրագմատիկ և հավասարակշռված կերպով կիրառել մշակաբույսերի և նրանց

վայրի ազգակիցների պահպանման մեթոդները:

Տարբերակ 5 – Պահպանում կամ օգտագործմանն ուղղված պահպանում

Պատմականորեն, եղել են կենսաբազմազանության պահպանման երկու ճամբարները՝ նրանք, ովքեր տեսնում են պահպանությունը որպես վերջնակետ, և նրանք, ովքեր տեսնում են ուղղակի կապ պահպանության և օգտագործման մեջ (մարդիկ պահպանում են բազմազանությունը, որպեսզի շահագործեն այն):

Մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների պահպանության գլոբալ նպատակն է ապահովել առավելագույն հասանելիություն պոտենցիալ օգտագործման համար:

Ագրոկենսաբազմազանության պահպանման և օգտագործման քաղաքականություններ

Կան բազմաթիվ քաղաքականություններ, ագրոկենսաբազմազանության պահպանման և օգտագործման համար

ժյան պահպանման և օգտագործման համար

- Մշակաբույսերի և նրանց վայրի ազգակիցների ներքին արժեքը

պարենային անվտանգության պահպանման համար, հատկապես կլիմայի փոփոխությունների դեպքում:

- Մշակաբույսերի ուղղակի օգտագործումն ուղղված մարզինալ գյուղատնտեսությանը և աղքատ համայնքներին, և անուղղակի օգտագործումը, որպես պոտենցիալ աղբյուր գենետիկական բազմազանության ստացման համար:
- Մշակաբույսերի անուղղակի օգտագործումը սորտերի բարելավման համար, որոնք ավելի լավ են հարմարեցված կլիմայական փոփոխություններին և համապատասխանում են սպառողների պահանջներին:
- Մենդի որակի բարելավում նաև դեղագործական նպատակներով: Մշակաբույսերի վայրի տեսակներն օգտագործվել են գների կողավորման մեջ, ավելի բարձր սննդային արժեքի և բուժիչ հատկությունների ստացման մեջ:
- Ազգային տնտեսական օգուտները և բարեկեցության ստեղծումը, որոնք առաջանում են
 - (i) Շուկայում նոր նիշաների ձևավորում, հիմնված տեղային մշակաբույսերի և նրանցից ստացված ապրանքների օգտագործման վրա,
 - (ii) Արտադրության զարգացում, հիմնված նոր տեսակների (նաև միջազգային) մեծ մասշտաբով առևտրականացման վրա,
 - (iii) Էկո-զբոսաշրջության զարգացում, հիմնված PGRFA պահպանության և կայուն օգտագործման վրա:

- Տնտեսական կորուստների կրճատում: Մշակաբույսերը, որոնք

չեն կարողանում հարմարվել
կլիմայական փոփոխություններին,
կրճատում են արտադրության և
ապահովագրության ծախսերը, ի
վերջո, բարձրացնում են ՀՆԱ-ն:

- Բնապահպանական կայունության
և սոցիալական զարգացում, որոնք
PGRFA կայուն օգտագործման և
պահպանման արդյունքներ են:
- Հասարակական կարծիքը, որը
ստիպում է կառավարություններին
գործողություններ ձեռնարկել:
- «Կանաչ տնտեսության» մոտեցման
միջազգային ճանաչումը:

Այս հրատարակությունը
(խմբագրությունը) ներկայացնում է
<<Հայաստանի գյուղական համայնքներում
ագրոկենսաբազմազանության
պահպանության և օգտագործման միջոցով
կենսապայմանների բարելավում>> ծրագրի
արդյունքների մի մասը: Գլոբալ
Էկոլոգիական Հիմնադրամի (ԳԷՀ) կողմից
աջակցվող սույն ծրագիրը համակարգվում
է Բիովերսիթի Ինթերնաշնալի (IPGRI)
կողմից ՄԱԿ-ի շրջակա միջավայրի
ծրագրի իրականացման աջակցությամբ
(UNEP):